

ОСОБЛИВОСТІ ФАХОВОЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ

У статті розглядається професійна підготовка фахівців, яка здійснюється в навчальних закладах та сучасні тенденції розвитку професійно-технічної освіти, шляхи використання інформаційних технологій у процесі підготовки майбутніх вчителів.

Ключові слова: діяльнісний підхід, професійна підготовка вчителів, пізнавальна й інтелектуальна активність студентів, професійне становлення особистості, інформатизація освіти.

Актуальність проблеми дослідження. Соціально-економічні перетворення в Україні визначили принципово нові пріоритети розвитку системи освіти і вимоги до рівня професійної підготовки майбутніх фахівців. Проблема розвитку інтелектуально-творчої особистості є актуальною у будь-якому розвинутому суспільстві. В умовах становлення України як зрілого суспільства підвищення інтелектуально-творчого потенціалу суспільства зумовлює оновлення та зміцнення сфер науки і освіти держави. Відповідно до Національної доктрини розвитку освіти, зокрема вищої освіти України у XXI ст., одним з пріоритетних її напрямів є гуманізоване, розвиваюче, особистісно-орієнтоване навчання. Його метою є формування всебічно гармонійно розвинутої, інтелектуально-творчої особистості здатної до гнучкої адаптації в динамічному змінюваному світі, орієнтації у швидкоплинному інформаційному полі, до самостійного, творчого рішення проблем, саморозвитку і активної участі у перетворенні навколишнього світу. Підготовка високо професійних педагогічних фахівців з високим інтелектуально-творчим потенціалом складає один з пріоритетних напрямів сучасної освітньої політики України. Нові цілі модернізації освітньої галузі спрямовані на розвиток національної системи освіти, що має відповідати викликам часу і потребам особистості, яка здатна реалізувати себе в суспільстві, що постійно змінюється.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблеми дослідження закономірностей формування професійних та особистісних якостей фахівця присвячені роботи: Б. Гершунського, І. Зязюна; теорії професійно-технічної освіти С. Батишева, Р. Гуревича, О. Дубинчука, Л. Махмутова, Н. Ничкало; системи професійної підготовки, розвитку особистості студента, як суб'єкта інноваційних освітніх процесів М. Резниченко, С. Смірнова, В. Сластьоніна, Ю. Фокіна; формування творчої особистості вчителя в процесі професійної підготовки А. Морозова, Д. Чернишевського, Н. Кічук, С. Сисоевої, М. Поташиник, О. Коберника, Д. Тхоржевського.

Мета статті – проаналізувати особливості фахової підготовки майбутніх учителів у процесі навчально-пізнавальної діяльності.

Виклад матеріалу. Соціально-економічні зміни в Україні, процеси глобалізації та інтеграції світової спільноти, входження в Європейський освітній простір зумовили необхідність модернізації системи професійної підготовки майбутніх фахівців.

У розвитку пізнавальних здібностей студентів першочергове значення мають об'єктивні соціальні і психолого-педагогічні можливості. Разом з тим, ці, можливості не перетворюються в готові здібності самі по собі, автоматично. Вони повинні бути доповнені об'єктивним чинником – цілеспрямованим виховним впливом. Якими б не були досконалі форми і методи навчання, які застосовуються викладачем в навчальному процесі, без активної пізнавальної діяльності самих студентів вони не могли б дати бажаний результат. Враховуючи те, що діяльність – це спосіб буття людини, здатність вносити в дійсність зміни, дієвим навчання може бути лише тоді, коли студент включається в різноманітні види навчальної діяльності і оволодіває знаннями, уміннями та навичками завдяки ефективному стимулюванню педагогом його активності. Тому організація процесу навчання передбачає внутрішню упорядкованість, узгодженість, взаємодію учасників педагогічного процесу. При цьому суб'єкти учіння повинні орієнтуватись не лише на опанування певної суми знань, але й на розвиток особистісних пізнавальних і творчих якостей [4, с. 37].

Професійна освіта означає підготовку в навчальних закладах спеціалістів різних рівнів кваліфікації для трудової діяльності в одній з галузей народного господарства, науки, культури. Її зміст вміщує поглиблене ознайомлення з науковими основами й технологією обраного виду праці, прищеплення спеціальних практичних навичок і вмінь, формування психологічних і моральних якостей особистості, важливих для роботи у певній сфері людської діяльності. Одночасно це і сукупність знань, навичок, умінь, оволодіння якими дає змогу працювати спеціалістом вищої, середньої кваліфікації або кваліфікованим робітником.

Професійне становлення особистості розглядається як процес, що триває все життя. На сучасному етапі розвитку суспільства темпи оновлення технологій значно випереджають знання людей, які працюють. У зв'язку з цим сучасному фахівцю необхідно постійно поглиблювати свої знання і, тим самим, підтримувати на відповідному рівні свою професійну майстерність. Виникає необхідність перебудови педагогічного простору у всіх навчальних закладах освіти, розбудови системи неперервної освіти, яка повинна стати засобом особистісного і професійного розвитку особистості, відтворення інтелектуального та духовного потенціалу нації, визначальним чинником науково-технічного та соціально-економічного прогресу в Україні [1, с. 96].

Для ефективного відбору дидактичних засад професійної підготовки фахівців важливим є аналіз теоретичних положень про педагогічний процес, його структуру, діючі в ньому закономірності, умови, які впливають на його хід. Професійна освіта покликана створювати необхідні умови, що забезпечують усім членам суспільства можливість на основі кваліфікованої праці брати діяльну участь у створенні національного та власного добробуту. Поряд з економічними задачами вона повинна впливати на вирішення багатьох інших проблем морального, соціального та політичного характеру. В педагогічному контексті її

соціальне призначення полягає в тому, щоб інтегрувати загальне становлення людини з її професійною самореалізацією [3, с. 124].

Важливим аспектом, що визначає характер змін у системі освіти, є науково-технічний прогрес та його вплив на соціальні та суспільні відносини. Об'єктивне прискорення науково-технічного і соціального прогресу, кризові економічні, екологічні, демографічні, політичні та інші явища, що виникли у сучасному світі, неминуче позначаються на системі освіти та підготовці фахівців загострюють протиріччя і труднощі формування молодого покоління. Традиційні педагогічні засоби виховання, змісту й організації навчально-виховного процесу все частіше не спрацьовують. Через невідповідність темпів і характеру соціальних та педагогічних процесів виникають кризові явища.

Професійно-технічна освіта спрямована на формування у громадян професійних знань, умінь, навичок, розвиток духовності, культури, відповідного технічного, технологічного і економічного мислення з метою створення умов для їхньої професійної діяльності.

Підготовка педагогічних кадрів здійснюється в навчальних закладах, робітничих кадрах (робітничих професій) безпосередньо на робочому місці має оперативний характер, завжди конкретний, оскільки орієнтована на засвоєння конкретного трудового процесу, виконання конкретної роботи, не вимагає великих витрат, скорочує період адаптації. Враховуючи особливості змісту та складності праці стосовно різноманітних професій, підготовка майбутніх учителів повинна мати різні рівні (ступені).

Науково-технічний розвиток потребує від студентів високого рівня загальної освіти, спеціальних технічних знань, умінь і навичок, а також високої професійної підготовки. Показниками їхньої кваліфікації є рівень засвоєння усієї системи професійних знань, умінь та навичок. Ці показники визначаються на підставі аналізу змісту праці й враховуються у професійно-кваліфікаційних характеристиках. Формування таких педагогів може розглядатися як перший рівень професійної підготовки [1, с. 98].

На другому рівні перед навчальними закладами постає завдання підготовки вчителів широкого профілю, здатних до різнобічної трудової діяльності. В цьому разі змінюється зміст поняття "кваліфікації", оскільки вона визначається принципово іншими критеріями і зростанням складності трудової діяльності. Об'єктивна можливість суміщення професій і формування професій широкого профілю закладені у природі самої праці, пов'язаної не тільки з технологічною диференціацією, а й з процесами інтеграції.

Теоретично і практично можливим є й третій рівень підготовки, головним показником якого є не просто пристосування студента до виконання певних робітничих функцій, оволодіння професійною майстерністю, а й професійна мобільність. Вивчення професійної діяльності майбутніх учителів і закономірностей розвитку матеріального виробництва в цілому свідчить про наявність спільних рис у змісті праці на основі науково-технічної спільності технологічних процесів, уніфікації та стандартизації продукції, що виробляється, техніки, що використовується, енергетичних джерел. Тому кваліфікація вчителів нового типу на третьому ступені має визначатися залежно від різнобічності його трудових здібностей [4, с. 28].

Проблема змісту освіти з-поміж багатьох педагогічних проблем є найважливішою. Нині істотних змін зазнала система професійно-технічної освіти України. Зміст освіти визначається за трьома рівнями: початковий, середній і вищий.

Початкова професійна освіта надає можливість здобувати робітничу кваліфікацію з однієї або кількох нескладних професій. Вона здійснюється в загальноосвітніх навчальних закладах I рівня, безпосередньо на виробництві.

Середня професійна освіта передбачає підготовку студентів за однією професією або групи складних професій. Здійснюється вона на базі знань загальноосвітніх навчальних закладах II рівня. Крім того, у молоді є можливість здобути разом з професією і повну середню освіту.

Вища професійна освіта формує у майбутніх учителів фундаментальні теоретичні знання і розвиток технологічного мислення. Вона здійснюється на базі знань загальноосвітніх навчальних закладах III–IV рівня. [3, с. 127]. Однією з особливостей навчально-виховного процесу в сучасних умовах є те, що навчальні заклади мають право самостійно обирати форми і методи його організації, а інженерно-педагогічні працівники – самостійно визначати засоби і методи навчання та виховання з урахуванням концептуальних положень загальної педагогіки та методики навчання.

Важливою особливістю професійної підготовки майбутніх вчителів є міжпредметні зв'язки, інтегрованість дисциплін, вихід за рамки предмету, застосування знань, умінь і навичок з різних дисциплін для ефективної проблемно-пошукової, дослідницької діяльності, а особливо під час використання проектно-технології у навчально-виховному процесі [4, с. 62]:

- володіння графічною грамотою допоможе студентам точно побудувати креслення базисної сітки, пілочки і спинки швейного виробу чи зробити точну розмітку для подальшої обробки деревини чи металу;
- наявність естетичного художнього смаку надасть можливість виготовити прекрасні вироби декоративно-ужиткового мистецтва;
- високий рівень знань, умінь і навичок з комп'ютерних технологій, технічних засобів навчання є запорукою організації навчально-виховного процесу на сучасному рівні.

Основним завданням професійно-педагогічної підготовки майбутніх учителів полягає у підготовці творчих педагогів, здатних самостійно мислити, аналізувати різноманітні методичні й практичні матеріали, альтернативні підручники, програми, здійснювати їх відбір і будувати власну роботу у відповідності до сучасних вимог розвитку системи освіти. Цілі професійно-технічної освіти продиктовані вимогами соціального та науково-технічного процесу, розвитком культури, суспільних відносин. Їхнє вивчення можливе лише на підставі прогнозування розвитку народного господарства, освіти та педагогічної науки.

З подальшим упровадженням комплексної механізації та автоматизації в усіх галузях господарства особистість потребуватиме не стільки специфічних, скільки загальнонаукових, політехнічних (у тому числі загальнотехнічних) знань, умінь, та навичок, що мають велике теоретико-прикладне значення. Тут спостерігається тенденція наближення праці кваліфікованого робітника до праці інженерно-технічного працівника. Відмінність полягає в тому, що робітник безпосередньо керує саме технікою, технологічним процесом, а інженер чи технік, як правило, людьми і вже через них – технікою та технологічним процесом.

Однак на складних агрегатах і машинах ця різниця зникає, стирається. Крім цього, частина робітників також керує людьми під час виготовлення продукції, а частина інженерно-технічних працівників підготовлює і обслуговує виробництво в конструкторських, технічних бюро.

У процесі професійної підготовки майбутній вчитель повинен володіти знаннями про рівень досягнень сучасної науки й техніки, структуру й організацію різних видів виробництва, їх сучасний стан, тенденції й перспективи розвитку, системи й засоби управління обладнанням, володіти знаннями про закономірності виробничих процесів, будову і принцип роботи обладнання, сучасні технології виробництва, принципи управління якістю продукції. Рівень педагогічної майстерності вчителя залежить від його здібності синтезувати знання з різних галузей науки й практики, структурувати їх, адаптувати до рівня сприйняття того та зробити ці знання надбанням студентів цього віку. Тому в підготовку майбутніх вчителів у вищих навчальних закладах необхідно вносити зміни, які б дозволили більш професійно виконувати завдання, що ставляться у процесі навчання [1, с. 101]. Майбутній вчитель ще в рамках вищого навчального закладу повинен навчитися організовувати проектно-технологічну діяльність різних вікових категорій, створювати банки проектів з урахуванням різноманітних здібностей та інтересів.

Отже, сучасні тенденції розвитку професійно-технічної освіти спонукають до мобільності, диференційованого підходу до організації підготовки майбутніх учителів, гнучкості в розробці та оновленні навчальних планів і програм.

Серед інших, одним з найважливіших завдань інформатизації освіти залишається формування інформаційної культури фахівця, рівень сформованості якої визначається, по-перше, знаннями про інформацію, інформаційні процеси, моделі й технології; по-друге, уміннями та навичками застосування засобів і методів опрацювання й аналізу інформації в різних видах діяльності; по-третє, уміннями використовувати сучасні інформаційні технології у професійній діяльності; по-четверте, світоглядним баченням навколишнього світу як відкритої інформаційної системи [2, с. 117].

Аналіз стану використання інформаційних технологій в професійній підготовці майбутніх вчителів неможливий без аналізу навчальних планів підготовки фахівців та навчальних програм предметів. В положенні про освітньо-кваліфікаційні рівні наголошено, що "навчальна програма – це документ, в якому у відповідності до вимог до особистості майбутнього фахівця визначено зміст навчання і найбільш доцільні способи організації його засвоєння студентами".

Висновок. Професійна підготовка майбутніх вчителів має опиратись на ті форми навчання, які формують знання, уміння і навички, що створюють умови для формування у студентів здатності до самостійного прийняття рішень, творчого розв'язання нестандартних й нетипових завдань, високої професійної мобільності, яка характеризується в першу чергу здатністю самостійно добувати необхідні знання, постійно та самостійно вчитися, інтелектуально розвиватись. З метою інтелектуально-творчого розвитку студентів фахова підготовка повинна базуватись на взаємоузгодженості особливостей професійної підготовки вчителя. Освічений фахівець повинен володіти не тільки знаннями про безпосередній предмет професійної діяльності, але й іншими матеріалами, необхідними для їх здійснення.

Перспективи подальших досліджень. Можливість удосконалення та поглиблення системи розвитку інтелектуально-творчого потенціалу студентів у процесі пізнавальної діяльності.

Використані джерела

1. Войтенко Т.И. Обучение через саморазвитие и самовоспитание [Текст] / Т.И. Войтенко // Директор школы. – 2000. – № 3. – С. 95-105.
2. Зачко О.Б. Інформаційно-телекомунікаційні технології в освіті суспільства знань [Текст] / О.Б. Зачко, Т.Є. Рак // Інформаційно-телекомунікаційні технології в сучасній освіті: досвід, проблеми, перспективи. Збірник наукових праць. – 2006. – № 7. – С. 113-118.
3. Професійно спрямоване навчання і виховання особистості [Текст] / Г.П. Касяновича // Збірник наукових праць. – 2006. – № 4. – С. 124-128.
4. Семиченко В.А. Пріоритети професійної підготовки: діяльнісний чи особистісний підхід? [Текст] / В.А. Семиченко. – К., 2000. – С. 178.

Rebenok V.

PECULIARITIES OF FUTURE TEACHERS' PROFESSIONAL TRAINING

The article considers professional training of specialists which takes place in educational establishments and modern tendencies of development of vocational education. The ways of informational technologies usage in the process of future teachers training.

Key words: activity approach, professional training of teachers, cognitive and intellectual activity of students, professional development of individual, informatisation of education.

Стаття надійшла до редакції 15.03.13

